

ברכות פרק שמיני אלו דברים

(ברכות נא, ב)

משנה :

אלו דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל בסעודה (שנחלקו בהלכות סעודה) :

בית שמאי אומרים: מברך על היום (בקידוש שבתות וימים טובים) ואחר כך מברך על היין, ובית הלל אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום;

[משנה ב] בית שמאי אומרים: נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס (יין הבא לפני המזון, כדאמרין בפרק 'כיצד מברכין' (דף מג.): 'הסבו, אף על פי שנטל כו', הביאו להם יין וכו', וקאמרי בית שמאי: נוטלין לידים ואחר כך שותים את הכוס ואוכלים סעודתם בההיא נטילה), ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס (ושותין אותו) ואחר כך נוטלין לידים; (וטעמא דתרויהו מפרש בגמרא.)

[משנה ג] בית שמאי אומרים: מקנח ידיו במפה (מנטילת מים ראשונים) ומניחה על השלחן (ומקנח בה ידיו תמיד מזוהמת התבשיל), ובית הלל אומרים: (על הכר או) על הכסת (אחרי כן, ושם יקנח בה ידיו תמיד; וטעמא מפרש בגמרא);

[משנה ד] בית שמאי אומרים: מכבדין את הבית (מקום שאכלו שם, אם הסבו על גבי קרקע - מכבדים את הקרקע; או אם הסבו על השלחן - מכבדין את השלחן משיורי אוכלין שנתפזרו עליו) ואחר כך נוטלין לידים (מים אחרונים), ובית הלל אומרים: נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית;

[משנה ה] בית שמאי אומרים (מי שאין לו אלא כוס אחד במוצאי שבת): (מניחו עד לאחר המזון וטוּדַר עליו) נר ומזון בשמים והבדלה, ובית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה;

בית שמאי אומרים: "שברא מאור האש", ובית הלל אומרים: "בורא מאורי האש".

[משנה ו] אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם, ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים, ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה (טעם דכולהו מפרש בגמרא);

ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו (שיהו נהנים ממנו).

[משנה ז] מי שאכל ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים: יברך במקום שנזכר; ועד מתי מברך?

עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו (מפרש שיעורא בגמרא).

[משנה ח] בא להן יין אחר המזון, אם אין שם אלא אותו כוס - בית שמאי אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על המזון, ובית הלל אומרים: מברך על המזון ואחר כך מברך על היין (בגמרא מפרש פלוגתייהו);

ועונין אמן אחר ישראל המברך (אפילו לא שמע אלא סוף ברכה), ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה (שמא ברוך להר גרזים).

גמרא :

תנו רבנן [תוספתא ברכות פ"ה מ"כה]: 'דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה :

בית שמאי אומרים: מברך על היום ואחר כך מברך על היין, שהיום גורם ליין שיבא (כוס זה לא בא אלא בשביל שבת לקידוש), וכבר קדש היום (משקבלו עליו, או מצאת הכוכבים) ועדיין יין לא בא (לשלחן; וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה);

ובית הלל אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום, שהיין גורם לקדושה שתאמר (שאם אין יין - לא מקדשין; והמקדש על הפת - גם הוא במקום יין, וברכת הפת קודמת);

דבר אחר: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם. (תדיר קודם נפקא לן במסכת זבחים מהאי קרא דכתיב במוספין: מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה [במדבר כח, כג]; מלבד משמע לאחר שהקרבנות התמיד תקריבו המוספין, וקא דרשינן: אשר לעולת התמיד קרא יתירה, למילף דבשביל שהיא תמיד - הקדימה הכתוב, ומכאן אתה למד לכל התמידין.)
והלכה כדברי בית הלל.
מאי 'דבא אחר'?

וכי תימא התם תרתי והכא חדא - הכי נמי תרתי נינהו: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

'והלכה כדברי בית הלל' - פשיטא, דהא נפקא בת קול?
איבעית אימא קודם בת קול, ואיבעית אימא לאחר בת קול,

(ברכות נב, א)

ורבי יהושע היא, דאמר: אין משגיחין בבת קול (בתנורו של עכנאי, בבבא מציעא בפרק 'הזהב' (דף נט:)).

וסברי בית שמאי דברכת היום עדיפא? והתניא [תופסתא ברכות פ"ה מ"לב]:
'הנכנס לביתו כמוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הכשמים ואחר כך אומר הבדלה, ואם אין לו אלא כוס אחד - מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו' (לשון שלשלת, כלומר: סדרן לאחר המזון)?
והא, ממאי דבית שמאי היא? דלמא בית הלל היא?
לא סלקא דעתא, דקתני 'מאור' ואחר כך 'בשמים', ומאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא - בית שמאי, דתניא: 'אמר רבי יהודה: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שבתחלה ועל הבדלה שהיא בסוף; על מה נחלקו? על המאור ועל הכשמים: בית שמאי אומרים מאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומרים: בשמים ואחר כך מאור' (אלמא לבית שמאי מאור ואחר כך בשמים, וכן ברייתא נמי מאור ואחר כך בשמים קאמר, אלמא בית שמאי היא, וקתני יין ברישא מקמי הבדלה);

וממאי דבית שמאי היא ואלביא דרבי יהודה? דילמא בית הלל היא ואלביא דרבי מאיר (דתנן במתניתין 'בית הלל אומרים נר ובשמים' ואמר בגמרא: רבי מאיר היא)?

לא סלקא דעתא (לאוקמי ברייתא כמתניתין), דקתני הכא במתניתין 'בית שמאי אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה, ובית הלל אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה' והתם בברייתא קתני 'אם אין לו אלא כוס אחד - מניחו לאחר המזון ומשלשלן כולן לאחריו' (דמתניתין קתני מזון באמצע, וברייתא קתני משלשלן כולן לאחריו כרבי יהודה, דאמר 'על המזון שבתחלה'); (ומדקתני לרבי יהודה מאור ואחר כך בשמים) שמע מינה דבית שמאי היא ואלביא דרבי יהודה!

ומכל מקום קשיא (דברכת היין קדמה להבדלה)?

קא סברי בית שמאי: שאני עיולי יומא מאפוקי יומא (קדוש עיולי הוא והבדלה אפוקי היא): עיולי יומא כמה דמקדמינן ליה עדיף, אפוקי יומא כמה דמאחרינן ליה עדיף, כי היכי דלא להוי עלן כמשוי.
וסברי בית שמאי ברכת המזון טעונה כוס (דקתני 'מניחו לאחר המזון')? והא תנן (מתניתין בפרקין): 'בא להם יין' (כל ימות השנה קאמר) לאחר המזון (ובתוך המזון לא בא להם, וכשגמרו טעודתם בא להם לפני ברכת המזון), אם אין שם אלא אותו כוס - בית שמאי אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על המזון'; מאי? לאו דמברך עילויה ושתי ליה (והכי קאמר בית שמאי: אם רצה - מברך על היין ושותהו, ואין צריך להניחו לברכת המזון)?
לא! דמברך עילויה ומנה ליה.
והאמר מר 'המברך צריך שיטעום'?

דטעים ליה.

והאמר מר (בפרק 'ערבי פסחים' (דף קה:)) 'טעמו - פגמו' (לברכת המזון ולקדוש ולהבדלה)?

דטעים ליה בידיה.

והאמר מר 'כוס של ברכה צריך שיעור', והא קא פחית ליה משיעוריה?

דנפיש ליה טפי משיעוריה;

והא 'אם אין שם אלא אותו כוס' קתני?

תרי לא הוי, ומחד נפיש.

והא תני רבי חייא 'בית שמאי אומרים: מברך על היין ושותהו ואחר כך מברך ברכת המזון'?

אלא תרי תנאי ואלביא דבית שמאי (תנא דמתניתין ותנא דרבי חייא: תנא דרבי חייא אליבא דבית שמאי אמר 'אין ברכה טעונה כוס', ותנא דמתניתין דלעיל דרבי יהודה אליבא דבית שמאי סבר ברכה טעונה כוס).

[משנה ב] **בית שמאי אומרים** [נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס, ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים]: **תנו רבנן** [תוספתא ברכות פ"ה מ"כו]: **'בית שמאי אומרים: נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס, שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה - [גזרה] שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס** (שנפלו באחורי הכוס) **מחמת ידיו** (דתנן (פרה פ"ח מ"ז) כל הפוסל את התרומה - מטמא משקים להיות תחלה) **ויחזרו ויטמאו את הכוס** (ובית שמאי סברי: אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות, כדלקמן) ' ; וליטמו ידים לכוס (למה ליה דקאמר 'משקין שאחורי הכוס'? בלא משקין נמי מטמו ידים לכוס) ?

ידים שניות הן, ואין שני עושה שלישי בחולין אלא על ידי משקין (שהמשקין נעשין ראשונים מדרבנן). (ואי תימא: כלי אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה? - הני מילי מדאורייתא, וחכמים גזרו שיהו משקים ראשונים מטמאים כלי: גזרה משום משקים זב וזבה, שהן אבות הטומאה כגון רוקו ומימי רגליו); [תוספתא ברכות פ"ה מ"כו] **'ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים, שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה - [גזרה] שמא יטמאו משקין שבידיים מחמת הכוס, ויחזרו ויטמאו את הידיים** ' .

(בתוספתא הכי גרסינן לה: **'ובית הלל אומרים: אחורי הכוס לעולם טמאים; דבר אחר: תכף לנט'** **סעודה'** למאי דחיישיתו שלא יטמאו הידיים את אחורי הכוס - לאו חששא היא: שאפילו לכתחלה מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים ותוכו טהור, כגון זה: שמיטמא אחוריו מחמת משקין, דאמרין ביה בשמעתינן 'תוכו טהור', הלכך מוזגין ושותין את הכוס תחלה קודם נטילה, שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה - שמא יהו אחורי הכוס טמאין: גזרה שמא לא יהו הידיים נגובות יפה ממי הנטילה, ויטמאו המשקין שבידיים מחמת כוס, והן נעשים תחלה ויחזרו ויטמאו את הידיים, ונמצא אוכל בידים מטומאתם);

וניטמי כוס לידים (למה לי משקין בידים? אפילו ידים נגובות נמי יטמא כוס לידים; וכיון דהכי הוא, נהי נמי דבכוס שלפני המזון עביד בית הלל תקנתא דשותהו קודם נטילה, כוסות הבאין בתוך המזון - מה תהא עליהן? הלא מטמאין את הידיים) ? **אין כלי מטמא אדם** (כלומר: כלי זב, שנטמא בולד הטומאה - אינו מטמא את הידיים, דקיימא לן כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע במסכת ידים (פ"ג מ"א) בכלים שנטמאו במשקין, ואומר 'את שנטמא באב הטומאה מטמא את הידיים ושנטמא בולד הטומאה אינו מטמא את הידיים, שאין שני עושה שני', ואף על פי שהספר מטמא את הידיים - אין למדים הימנו, הלכך כוסות שבתוך המזון שהידיים נגובין - אינן מטמאין את הידיים; ואם תאמר פעמים שיש משקין? - תבשיל טופח על הידיים אין תורת משקין עליו, אלא תורת אוכל) . **וניטמי למשקין שבתוכו?**

הכא בכלי (בכלי שטף קאמר, דאילו כלי חרס - אין מטמאין מגבן אפילו בטומאה דאורייתא) **שנטמאו אחוריו במשקין עסקינן** (אין לך משקה שאינו ראשון לטומאה, שאף אם נגע בשני - עשאוהו חכמים תחלה), **דתוכו טהור וגבו טמא, דתנן** [כלים פ"ב מ"ז]: **'כלי שנטמאו אחוריו במשקין - אחוריו טמאים** (אף על פי שאין אדם וכלים מקבלין טומאה מן התורה אלא מאב הטומאה, גזרו חכמים שיהו משקין מטמאין כלים, מפני שמצינו משקה שהוא אב הטומאה לטמא אדם וכלים מן התורה, כגון: זובו של זב, ורוקו, ומימי רגליו - גזרו על כל המשקין טמאין שיטמאו כלים);

(ברכות נב, ב)

תוכו ואוגנו ואזנו וידיו טהורין (דכיון דטומאה זו - דרבנן היא, עבדו בה היכרא דלידעו דמדרבנן היא כי היכי דלא לשרוף עלה תרומה וקדשים, והקילו בה; וכן מפורש (בבבורות דף לח); **אוגנו** = שפתו הכפולה לצד חוץ הראוי לתשמיש; **אזנו** - כמו אזן החבית שקורין אנשא בלע"ז [ידיה]; **זידיו** - כלי שיש לו יד, כגון מחבת); **נטמא תוכו - נטמא כולו**; **במאי קא מיפלגי?** - בית שמאי סברי: אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, גזרה משום ניצוצות (שמא יתזו ניצוצות מתוכה על אחוריו, ויטמאו משקין שמאחוריו מחמת אחוריו ויטמאו [המשקין] את הידיים; הלכך נוטלים לידים תחלה: שלא יטמאו את אחורי הכוס), (ולמאי דחיישי בית הלל מחמת אחוריו) **וליא למגזר שמא יטמאו המשקין שבידיים בכוס** (לאו חששא הוא, דהא אסור לאשתמושי ביה); **ובית הלל סברי: מותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, אמרי: ניצוצות לא שכיחי, ואיכא למיחש שמא יטמאו משקין שבידיים מחמת הכוס** (הלכך לחששא דידן איכא למיחש, אבל לחששא דידכו - ליכא למיחש, דלא איכפת לן אם יטמאו אחוריו);

[תוספתא ברכות פ"ה מ"כו] **'דבר אחר: תכף לנטילת ידים - סעודה** ' .

מאי 'דבר אחר'?

הכי קאמר להו בית הלל לבית שמאי: לדידכו, דאמריטו אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאין, דגזרינן משום ניצוצות - אפילו

הכי הא (למזוג הכוס תחלה) עדיפא, (ואחר כך נטילת ידיים) דתכף לנטילת ידיים סעודה (ולא אתיא חששא דניצוצות ומפקעה הלכתא; וזו - מהלכות סעודה היא).

[משנה ג] בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן, ובית הלל אומרים: על הכסת:]

תנו רבנן [תוספתא ברכות פ"ה מ"כח]: 'בית שמאי אומרים: מקנח ידיו במפה ומניחה על השלחן, שאם אתה אומר על הכסת - [גזירה] שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת (שמא יהיה משקה טופח עליה מחמת נגוב הידים) ויחזרו ויטמאו את הידים (כשיקנח בה תמיד בתוך הסעודה);'

ונטמיה כסת למפה (בלא משקים)?

אין כלי (שאינו אב הטומאה) מטמא כלי.

ונטמיה כסת לגברא גופיה?

אין כלי (שאינו אב הטומאה) מטמא אדם (והוא יזהר שלא יגעו ידיו בכסת אם

ראשונה היא לטומאה).

'ובית הלל אומרים: על הכסת, שאם אתה אומר על השלחן - [גזירה] שמא יטמאו משקים שבמפה מחמת השלחן (כדמפרש לקמיה: דסברי בית הלל מותר להשתמש בשלחן שני) ויחזרו ויטמאו את האוכלין!'

ולטמא שלחן לאוכלין שבתוכו?

הכא בשלחן שני עסקינן, ואין שני עושה שלישי בחולין אלא

על ידי משקין.

במאי קמיפלגי?

בית שמאי סברי: אסור להשתמש בשלחן שני, גזירה משום

אוכלי תרומה (שהשני פוסל את התרומה), ובית הלל סברי: מותר

להשתמש בשלחן שני: אוכלי תרומה זריזין הם.

דבר אחר: 'אין נטילת ידיים לחולין מן התורה';

מאי 'דבר אחר'?

הכי קאמרי להו בית הלל לבית שמאי: וכי תימרו מאי שנא גבי אוכלין דחיישינן ומאי שנא גבי ידיים דלא חיישינן, אפילו הכי הא עדיפא (לחוש שמא אידע מקרה שישתמשו בשלחן שני, ולא יניחנה על גבי השלחן שלא תטמא את האוכלין מחמת משקין שבה, מלחוש שלא תטמא מחמת כסת ותחזור ותטמא את הידים) דאין נטילת ידיים לחולין מן התורה: מוטב שיטמאו ידיים דלית להו עיקר מדאורייתא ואל יטמאו אוכלים דאית להו עיקר מדאורייתא.

[משנה ד] בית שמאי אומרים: מכבדין [את הבית ואחר כך נוטלין לידיים, ובית הלל אומרים: נוטלין לידיים ואחר כך מכבדין את הבית]:

תנו רבנן [דומה לתוספתא ברכות פ"ה מ"כט]: 'בית שמאי אומרים: מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידיים, שאם אתה אומר נוטלין לידיים תחלה - נמצא אתה מפסיד את האוכלין (שמים אחרונים נתזין עליהם ונמאסים)'

אבל נטילת ידיים לבית שמאי תחלה לא סבירא להו; מאי

טעמא? - משום פירורין;

(הכי גרסינן בתוספתא [ברכות פ"ה מ"כט]): 'ובית הלל אומרים: אם שמש תלמיד חכם

הוא - נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהן

כזית.'

מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: פירורין שאין בהם

כזית - מותר לאבדן ביד; במאי קמיפלגי? בית הלל סברי אסור

להשתמש בשמש עם הארץ, ובית שמאי סברי מותר להשתמש בשמש עם

הארץ.

אמר רבי יוסי בר חנינא אמר רב הונא: בכוליה פרקין הלכה כבית

הלל בר מהא, דהלכה כבית שמאי;

ורבי אושעיא מתני איפכא (מפין בהן טיפא דבית שמאי לבית הלל ודבית הלל לבית

שמאי), ובהא נמי הלכה כבית הלל (וקבע בהא נמי הלכה כבית הלל)!

[משנה ה] בית שמאי אומרים: נר ומזון [בשמים והבדלה, ובית הלל

אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה]:

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא; חזייה לרבא דבריך אבשמים

ברישא; אמר ליה: מכדי בית שמאי ובית הלל אמאור לא פליגי,

דתניא: בית שמאי אומרים: נר ומזון בשמים והבדלה ובית הלל

אומרים: נר ובשמים מזון והבדלה?!

עני רבא בתריה: ' - זו דברי רבי מאיר, אבל רבי יהודה אומר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהוא בתחלה ועל הכדלה שהיא בסוף; על מה נחלקו? - על המאור ועל הבשמים, שבית שמאי אומרים: המאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומרים: בשמים ואחר כך מאור', ואמר רבי יוחנן: נהגו העם כבית הלל אליבא דרבי יהודה.

בית שמאי אומרים: "שברא [מאור האש], ובית הלל אומרים: "בורא מאורי האש" [אש]:

אמר רבא: ב"ברא" - כולי עלמא לא פליגי דברא משמע (לשעבר, ויפה לאומרו: שעל בריית האור שברא בששת ימי בראשית משבחין אותו, לפי שבמוצאי שבת נברא, כדאמרינן בפסחים (פ"ד דף נד.)) ; כי פליגי ב"בורא"; בית שמאי סברי "בורא" = דעתיד למכרא (בורא = דבר שהוא בורא תמיד, והא לא שייכא הכא, שהרי כבר נברא!), ובית הלל סברי "בורא" נמי דברא משמע.

מתיב רב יוסף (ישעיה מה, ז): 'יוצר אור ובורא חשך' [עשה שלום ובורא רע אני ה' עשה כל אלה]: (עמוס ד, ג) [כי הנה] 'יוצר הרים ובורא רוח' [ומגיד לאדם מה שחו עשה שחר עיפה ודרך על במתי ארץ ה' אלקי צבאות שמו] (ישעיהו מב, ה) [כה אמר האל ה'] בורא השמים ונוטיהם [רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים בה] ! ?

אלא אמר רב יוסף: ב"ברא" ו"בורא" - כולי עלמא לא פליגי דברא משמע; כי פליגי ב"מאור" ו"מאורי": דבית שמאי סברי חדא נהורא איכא בנוורא, ובית הלל סברי טובא נהורי איכא בנוורא. תניא נמי הכי: 'אמרו להם בית הלל לבית שמאי: הרבה מאורות יש כאור' (שלהבת אדומה לבנה וירקרקת).

[משנה ו] אין מברכין [לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם, ולא על הנר ולא על הבשמים של מתיים, ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה]: בשלמא נר, משום דלא שבת (ממלאכת עבירה: שהעובד כוכבים עושה מלאכה לאורו, ותניא לקמן אור שלא שבת - אין מברכין עליו' הואיל ונעבדה בו עבירה); אלא בשמים מאי טעמא לא?

אמר רב יהודה אמר רב: הכא - במסבת עובדי כוכבים (לאכילה לסעודה) עסקינן, מפני שסתם מסבת עובדי כוכבים לעבודה זרה היא. הא מדקתני סיפא 'אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה', מכלל דרישא לאו בעבודה זרה עסקינן?! אמר רב חנינא מסורא: 'מה טעם' קאמר: מה טעם אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם? - מפני שסתם מסבת עובדי כוכבים לעבודה זרה.

תנו רבנן: 'אור ששבת - מברכין עליו, ושלא שבת - אין מברכין עליו'; מאי 'לא שבת'?

(ברכות נג, א) אי נימא לא שבת מחמת מלאכה, אפילו ממלאכה דהתירא (כגון של חולה ושל חיה קאמר דאין מברכין), והתניא 'אור של חיה ושל חולה מברכין עליו'?! אמר רב נחמן בר יצחק: מאי 'שבת'? ששבת מחמת מלאכת עבירה. תניא נמי הכי: 'עששית' (לנטירנ"א) שהיתה דולקת והולכת כל היום כולו (מערב שבת, ובבית ישראל) - למוצאי שבת מברכין עליה (לפי שלא נעבדה בה עבירה, שלא הודלקה בשבת).

תנו רבנן [תוספתא ברכות פ"ה מ"ה]: 'נכרי שהדליק מישוראל' (משחשכה מוצאי שבת) וישוראל שהדליק מנכרי - מברכין עליו; נכרי מנכרי - אין מברכין עליו'.

מאי שנא נכרי מנכרי דלא? - משום דלא שבת? אי הכי ישראל מנכרי נמי הא לא שבת? וכי תימא 'הך איסורא אזל ליה והא אחרינא הוא' (מתוך ששלהבת דולקת והולכת קמא קמא פרח ליה), ובידא דישוראל קא מתילדא - אלא הא דתניא 'המוציא שלהבת לרשות הרבים' (בשבת) - חייב' (ומוקינן לה במסכת ביצה כגון דשייפיה לחרס משחא ואתלי בה נורא, דגחלת ליכא, אלא

שלהבת; ומשום חרס לא מחייב, דלית בה שיעורא) - אמאי חייב? מה שעקר לא הניח ומה שהניח לא עקר (והוצאת שבת לא מחייבא עד דאיכא עקירה מרשות זו והנחה ברשות זו)? אלא לעולם דאיסורא נמי איתיה, וכי קא מברך - אתוספתא דהתירא קא מברך.

אי הכי, נכרי מנכרי נמי?!

אין, הכי נמי! גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון (אי שרית בנכרי שהדליק מנכרי משחשכה - אתי לברוכי בנכרי שהדליק מבעוד יום ובאותו אור עצמו שלא נתוסף משחשכה, כגון שמברך עליו סמוך לחשכה מיד).

תנו רבנן: 'היה מהלך חוץ לכרך וראה אור: אם רוב נכרים - אינו מברך, אם רוב ישראל - מברך'.

הא - גופא קשיא: אמרת 'אם רוב נכרים אינו מברך', הא מחצה על מחצה מברך, והדר תני 'אם רוב ישראל מברך', הא מחצה על מחצה אינו מברך?!

בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה נמי מברך, ואידי דתנא רישא 'רוב נכרים' תנא סיפא 'רוב ישראל'.

תנו רבנן: 'היה מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ואכוקה בידו - בודק אחריו: אם ישראל הוא - מברך, אם נכרי הוא - אינו מברך'; מאי איריא תינוק? אפילו גדול נמי?

אמר רב יהודה אמר רב: הכא בסמוך לשקיעת החמה עסקינן; גדול מוכחא מילתא דודאי נכרי הוא (ואין צריך לבדוק אחריו, דאי איתא דישאל הוא - לא היה ממחר סמוך לחשכה מיד לאחור האור בידו), תינוק - אימר ישראל הוא, אקרי ונקיט.

תנו רבנן: 'היה מהלך חוץ לכרך וראה אור: אם עבה כפי הכבשן (ששורפים בו אבנים לסיד: אם עבה כאור היוצא מפי הכבשן נהורא בריא היא, ולהשתמש לאורה היא נעשית) - מברך עליו, ואם לאו (לאו לאורה נעשית אלא לבשל) - אינו מברך עליו' (ואין מברכין אלא על שנעשה להאיר); תני חדא 'אור של כבשן מברכין עליו' ותניא אידך 'אין מברכין עליו'!?

לא קשיא: הא בתחלה (בתחלת שרפת אבנים אין האור להאיר), הא לבסוף (לאחר שנשרפו האבנים רובן - מדליקין אור גדול מלמעלה למדק שרפת האבנים, ומשתמשין נמי לאורה).

תני חדא 'אור של תנור ושל כידים מברכין עליו' ותניא אידך 'אין מברכין עליו'!?

לא קשיא: הא בתחלה הא לבסוף (של תנור בסוף מברכין עליו: לאחר שהוסק התנור והפת בתוכה - מדליקין קסמין דקין בפיו להאיר ולקלוט חומו לתוכו, וכיון דמשתמש לאורו - מברכין עליו).

תני חדא: 'אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו' ותניא אידך 'אין מברכין עליו'!?

לא קשיא: הא דאיכא אדם חשוב (בדאיכא אדם חשוב - לכבודו הדליקה, ולא שצריך לאור, אלא לכבוד בעלמא, ואין מברכין עליו), הא דליכא אדם חשוב (להאיר להם הדליקה ומברכין);

ואי בעית אימא: הא והא דאיכא אדם חשוב, ולא קשיא: הא דאיכא חזנא הא דליכא חזנא (ואי איכא חזנא = שמש שאוכל בבית הכנסת, אף לאורה עשויה: שיאכל החזן לאורה, ומברכין);

ואיבעית אימא: הא והא דאיכא חזנא, ולא קשיא: הא דאיכא סהרא והא דליכא סהרא (איכא סהרא שהחזן יכול לאכול לאורה - אין מברכין על הנר, שלא להאיר הדליקה אלא לכבוד אדם חשוב).

תנו רבנן [תוספתא ברכות פ"ה מ"ג]: 'היו יושבין בבית המדרש והביאו אור לפניהם; בית שמאי אומרים: כל אחד ואחד מברך לעצמו, ובית הלל אומרים: אחד מברך לכולן, משום שנאמר (משלי י"ז, כח) ברוב עם הדרת מלך [ובאפס לאם מחתת רזון]'. בשלמא בית הלל מפרשי טעמא, אלא בית שמאי מאי טעמא?

קסברי מפני בטול בית המדרש (שבזמן שאחד מברך לכולם - הם צריכים לשתוק מגרסתם כדי שיתכונו כולם וישמעו אליו, ויענו אמן).

תניא נמי הכי: 'של בית דבן גמליאל לא היו אומרים "מרפא" בבית המדרש (לאדם המתעטש שרגילים לומר "אסותא") מפני בטול בית המדרש'.

[המשך בירור משנה ו] אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של מתים :

מאי טעמא?

נר - לכבוד (לכבוד המת) הוא דעבידא, בשמים - לעבורי ריחא (דסרחונו של מת) הוא דעבידי (ולא להריח).

אמר רב יהודה אמר רב: כל שמוציאין לפניו ביום ובלילה - אין מברכין עליו (כל מת שהוא חשוב להוציא לפניו נר ביום, אם הוציאו בלילה במוצאי שבת לקבורה - אין מברכין על אותו נר, דלכבוד עבידא ולא להאיר), וכל (מת) שאין מוציאין לפניו (שאינו חשוב להוציא נר לפניו ביום) אלא בלילה (אם הוציאוהו במוצאי שבת לקבורה) - מברכין עליו (דלהאיר עבידא).

אמר רב הונא: בשמים של בית הכסא (שמוליך אדם אסטניס לבית הכסא להעביר ממנו ריח רע של בהכ"ס) ושמן העשוי להעביר את הזוהמא (שמביאים בסוף הסעודה לסוך ידים מזוהמות והוא מבושם בבשמים) - אין מברכין עליו ("בורא עצי בשמים", אלא "בורא שמן ערב" מברכין אס שמן של אפרסמון הוא; והא דאמר ב'כיצד מברכין' (דף מג.) 'האי משחא כבישה וטחינה - מברכין עליו "בורא עצי בשמים" - לא בבא בתוך הסעודה קאמר אלא בבא להריח).

למימרא דכל היכא דלאו לריחא עבידא לא מברכין עלויה? מיתיבי: 'הנכנס לחנותו של בשם והריח ריח - אפילו ישב שם כל היום כלו אינו מברך אלא פעם אחד; נכנס ויצא נכנס ויצא - מברך על כל פעם ופעם' והא הכא, דלאו לריחא הוא דעבידא, וקמברך? אין! לריחא נמי הוא דעבידא, כי היכי דנירחו אינשי ונתיב ונזבון מיניה.

תנו רבנן: 'היה מהלך חוץ לכרך והריח ריח: אם רוב עובדי כוכבים - אינו מברך; אם רוב ישראל - מברך; רבי יוסי אומר: אפילו רוב ישראל נמי אינו מברך, מפני שבנות ישראל מקטרות לכשפים'; - אטו כולוהו לכשפים מקטרין? הוה ליה מיעוטא לכשפים ומיעוטא נמי לגמר את הכלים (לבשם בעשנו את הבגדים); אשתכח רובא דלאו לריחא עביד, וכל רובא דלאו לריחא עביד - לא מברך.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: המהלך בערבי שבתות בטבריא ובמוצאי שבתות בצפורי והריח ריח (בטבריא היו רגילים לגמר ערבי שבתות ובצפורי במוצאי שבת) - אינו מברך, מפני שחזקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים.

תנו רבנן: 'היה מהלך בשוק של עכו"ם, נתרצה להריח - הרי זה חוטא'.

(ברכות נג, ב)

ואין מברכין על הנר עד שיאותו [לאורו]:

אמר רב יהודה אמר רב: לא 'יאותו' = יאותו ממש (עומד בסמוך), אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה ואפילו ברחוק מקום (שאפילו לא נהנה ממנו - מברכין עליו, ומאי עד שיאותו' = עד שיהא אורו ראוי ליהנות ממנו לעומדים סמוך לו, ואז מברכים עליו אפילו הרחוקים ממנו, ובלבד שיראוהו);

וכן אמר רב אשי: ברחוק מקום שנינו.

מיתיבי [תופסתא ברכות פ"ה מ"ד]: 'היתה לו נר טמונה בחיקו או בפנס (בעששית) או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה, או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת - אינו מברך עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה'; בשלמא משתמש לאורה ולא ראה שלהבת - משכחת לה דקיימא בקרן זוית, אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה היכי משכחת לה? לאו דמרחקא? לא! כגון דעמיא ואזלא.

תנו רבנן: 'גחלים לוחשות - מברכין עליהן, אוממות - אין מברכין עליהן' היכי דמי 'לוחשות'?

אמר רב חסדא: כל שאילו מכניס לתוכן קיסם ודולקת מאיליה. איבעיא להו 'אוממות' או 'עוממות'?

תא שמע, דאמר רב חסדא בר אבדימי (יחזקאל לא, ח) ארזים לא עממהו בגן אלהים [ברושים לא דמו אל סעפתיו וערמנים לא היו כפראתיו כל עץ בגן אלקים לא דמה אליו ביפיו]; ורבא אמר: יאותו ממש.

וכמה (הוא צריך להיות בסמוך) ?
אמר עולא: כדי שיכיר בין איסור לפונדיון.
חזקיה אמר: כדי שיכיר בין מלוזמא (משקל) של טבריא למלוזמא של צפורי.

רב יהודה מברך אדבי אדא דיילא (רב יהודה היה מברך על אור שבבית אדא דיילא, ורחוק מביתו היה; רב יהודה לטעמיה, דלא בעי סמוך);
רבא מברך אדבי גוריא בר חמא (סמוך לביתו היה; רבא לטעמיה, דאמר: סמוך בעינן);
אביי מברך אדבי בר אבוה.

אמר רב יהודה אמר רב: אין מחזרין על האור (אם אין לו אור - אינו צריך לחזר אחריו) כדרך שמחזרים על המצות.
אמר רבי זירא: מריש הוה מהדרנא, כיון דשמענא להא דרב יהודה
אמר רב - אנא נמי לא מהדרנא, אלא אי מקלע לי ממילא -
מבריכנא.

[משנה ז] מי שאכל [ושכח ולא בירך, בית שמאי אומרים: יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים: יברך במקום שנזכר]:
אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא: מחלוקת בשכח, אבל במזיד - דברי הכל יחזור למקומו ויברך.
פשיטא: 'ושכח' תנן! ?
מהו דתימא הוא הדין אפילו במזיד, והאי דקתני 'ושכח' -
להודיעך כחן דבית שמאי - קא משמע לן.
תניא: 'אמרו להם בית הלל לבית שמאי: לדבריכם, מי שאכל בראש הכירה ושכח ויירד ולא ברך יחזור לראש הכירה ויברך?
אמרו להן בית שמאי לבית הלל: לדבריכם, מי ששכח אונקי בראש הכירה לא יעלה ויטלנה? לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שכן!'
הנהו תרי תלמידי, חד עביד בשוגג כבית שמאי (אף על פי ששגג ונעקר מן המקום על ידי שכחה - החמיר על עצמו כבית שמאי וחזר למקום שאכל וברך) ואשכח ארנקא דדהבא, וחד עביד במזיד כבית הלל (נעקר ממקום שאכל במזיד כדי לברך במקום אחר שהוצרך לילך) ואכליה אריא.
רבה בר בר חנה הוה קאזל בשיירתא, אכל ואשתלי ולא בריך; אמר: היכי אעביד? אי אמינא להו "אנשאי" (שכחתי) לברך" - אמרו לי "ברוך! כל היכא דמברכת - לרחמנא מברכת!" מוטב דאמינא להו "אנשאי יונה דדהבא" (שכחתי יונה של זהב).
אמר להו: "אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא"; אזיל וברוך ואשכח יונה דדהבא.

ומאי שנא יונה?
דמתילי כנסת ישראל ליונה, דכתיב (תהלים סח, יד) [אם תשכבון בין שפתים] כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ: מה יונה אינה ניצולת אלא בכנפיה (או בורחת או נלחמת בראשי אגפיה) - אף ישראל אינן ניצולין אלא במקצות.

עד אימתי הוא [ועד מתי מברך? עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו]:
כמה שיעור עכול?
אמר רבי יוחנן: כל זמן שאינו רעב;
וריש לקיש אמר: כל זמן שיצמא מחמת אכילתו.
אמר ליה רב יימר בר שלמיא למר זוטרא, ואמרי לה רב יימר בר שיזבי למר זוטרא: מי אמר ריש לקיש הכי? והאמר רב אמי אמר ריש לקיש: 'כמה שיעור עכול? כדי להלך ארבע מילין'?
לא קשיא: כאן (ארבעה מילין) באכילה מרובה, כאן באכילה מועטת.

[משנה ח] בא להם יין [אחר המזון, אם אין שם אלא אותו כוס - בית שמאי אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על המזון, ובית הלל אומרים: מברך על המזון ואחר כך מברך על היין] (הא - פריש לה בגמרא בריש פרקין: לבית שמאי אין ברכת המזון טעונה כוס, ולבית הלל טעונה כוס)
ועונין אמן אחר ישראל המברך, ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה]:

למימרא דישראל אף על גב דלא שמע כולה ברכה עונה? וכי לא שמע היכי נפיק (קסלקא דעתא באחד מן המסובין עסקינן במתניתין)?
אמר חייא בר רב: בשלא אכל עמהן;
וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: בשלא אכל עמהן.
אמר ליה רב לחייא בריה: "ברי! (כשמושיטין כוס של ברכה -) חטוף וברוך (הוי מחזר שיתנהו לך ותברך)!"

וכן אמר רב הונא לרבה בריה: "חטוף וברוך!"
למימרא דמברך עדיף ממאן דעניי אמן? והתניא: 'רבי יוסי אומר: גדול העונה אמן יותר מן המברך; אמר לו רבי נהוראי: השמים! כן הוא, תדע: שהרי גוללירין יורדין ומתגריין במלחמה, וגבורים יורדין ומנצחין.'

תנאי היא, דתניא: 'אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע (העונה והמברך במשמע קומו ברכו את ה' אלהיכם בספר נחרא (ט,ה) ואומר ויברכו שם כבודך, והיא עניית אמן שבמקדש, במסכת תענית (פ"ב דף טז; ולקמן דף סג.) מפרש 'קומו ברכו' בתחלת ברכה, 'ויברכו שם כבודך' - במקום עניית אמן, שבמקדש אומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' (ליתן שכר) למברך יותר מן העונה אמן.'

בעי מיניה שמואל מרב: מהו לענות אמן אחר תינוקות של בית רבן (כשלומדים ברכות מפי רבן)?
אמר ליה: אחר הכל עוניין אמן, חוץ מתינוקות של בית רבן,
הואיל ולהתלמד עשויין (שאין מתכוונים לברך אלא ללמד); והני מילי בדלא עידן מפטרייהו, אבל בעידן מפטרייהו (כשאומרים ההפסדה ומברכין בתורה ובנביא) - עוניין (אחריהן אמן).

תנו רבנן: 'שמן (שמן שהיו רגילין להביא בסוף הסעודה לסוך אחר הסעודה את הידים, אחר מים אחרונים להעביר את זוהמתן) מעכב את הברכה (שאסור לזמן עד שיובא; וכן לענין שמעכב ברכות כל דבר הבא בקנוח סעודה שמותר לאכלו בלא ברכה, עד שיסכוהו) - דברי רבי זילאי; רבי זיואי אומר: אינו מעכב;
רבי אחא אומר: שמן טוב (שיש בו בשמים) מעכב (את הברכה למי שרגיל בו);
רבי זוהמאי אומר: כשם שמזוהם פסול לעבודה - כך ידים מזוהמות פסולות לברכה.'
אמר רב נחמן בר יצחק: אנא לא זילאי ולא זיואי ולא זוהמאי ידענא, אלא מתניתא ידענא, דאמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא: (ויקרא כז) והתקדשתם והייתם קדשים כי אני ה' אלקיכם'
'והתקדשתם' אלו מים ראשונים;
'והייתם קדושים' - אלו מים אחרונים;
'כי קדוש' - זה שמן;
'אני ה' אלהיכם' - זו ברכה.

הדרן עלך אלו דברים